

Теоретико-методичні основи застосування українських народних ігор у навчально-виховному процесі дошкільників

Волинський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк)

Постановка проблеми. Вивчення та аналіз найважливіших здобутків педагогічної та психологічної науки свідчить про те, що дошкільний період є найсприятливішим для вивчення дітьми національних традицій, звичаїв та народних ігор.

Одним із головних напрямів виховної роботи з дошкільниками є моральне виховання, яке здійснюється в процесі ігрової діяльності. Кожна рухлива гра, меншою чи більшою мірою, впливає на виховання моральних якостей дитини. Під час гри в її учасників формуються навички поведінки відповідно до мети колективних ігор, а емоції, які виникають при цьому, залежно від того, позитивні вони чи негативні, викликають бажання поводитися так, а не інакше. Отже, у процесі ігрової діяльності в дітей виховуються певні норми моральної поведінки.

Мета дослідження – обґрунтування та ефективне використання українських народних рухливих ігор у різних організаційних формах фізичного виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні найпопулярнішими були різноманітні іграшки, що відтворювали предмети домашнього вжитку та знаряддя праці: ляльки, дудочки, сопілки з верби, калини, ліщини, очерету. Обізнаний із побутом і культурою українського народу, вихователь зможе значно збагатити сюжети дитячих ігор елементами етнографії та різноманітними предметами національної атрибутики.

Останнім часом у практиці дошкільних закладів та шкіл виявляється загальна тенденція підвищення інтересу до ігор як фактору покращення виховання підростаючого покоління, емоційної розрядки й активного відпочинку формування здорового способу життя та підвищення ефективності навчально-виховного процесу з фізичної культури.

Засновник теорії фізичного виховання П. Ф. Лесгафт писав, що основне завдання педагога – навчити дітей “свідомо ставитися до своїх рухів” [5, 270]. Він високо оцінював виховне значення ігор, обґрунтував єдність фізичного виховання і психічного розвитку дитини. Особливу роль при цьому він відводив рухливим іграм із правилами. Дотримання правил виховує у дошкільнят чесність, рішучість, сміливість, культуру поведінки, вміння керувати і регламентувати свої рухи, виявляти самостійність та ініціативу.

Талановитий учений, дитячий лікар і педагог Е. А. Покровський [7] вважав, що “вивчення ігор може скласти саму по собі велику, особливу галузь знань” [7, 24]. Він виступав за широке використання народних рухливих ігор у практиці фізичного виховання дітей. Його праці, присвячені цьому питанню, звучать протестом проти штучного насадження іноземного матеріалу при проведенні рухливих ігор у дитячих садках і школах.

У старшому дошкільному віці для фізичного розвитку дітей велике значення мають різноманітні ігри, зокрема – рухливі ігри, а також взимку катання на санчатах, ковзанах. Старші діти возять молодших братів і сестричок на візочках, узимку влаштовують для них ковзанки, насипають снігові гірки, ліплять снігові баби.

Діти вчилися у дорослих використовувати для виготовлення своїх іграшок природні матеріали: рогозу, солому, лико, з яких плели кошички, візочки, брички, фігурки людей, птахів, тварин. На Поліссі і Прикарпатті діти робили м'ячі із зчесаної коров'ячої шерсті (її мочили і поступово збивали, іноді для більшої м'якості поверх зв'язували ниткою), а також з дерева, свинячого міхура, вичищеного піском і висушеного. На Поліссі такий м'яч наповнювали горохом – брязкальцем. Це сприяло формуванню в дітей не тільки фізичної вправності, а й винахідливості, потрібної кожній людині у повсякденному житті.

Слід зазначити, що на початкових етапах життя дитини пріоритетне місце в її фізичному вихованні посідає жінка-мати, яка сприяє природному психічному розвитку дитини, тренуючи з раннього віку її м'язи та вдосконалюючи координаційні якості. Так, для адекватного розвитку

координації рук з успіхом застосовуються народні рухливі потішки-вправи: “Ручки”, “Сорока-ворона”, “Сова”, “Ладки”. Для розвитку м'язів тулуба і ніг використовується також комплекс специфічних потішок-вправ, а саме – “Потягущечки”, “Дибки” тощо [4, 129].

Виховання дитини до семирічного віку відбувалося переважно в сім'ї. Кожне українське поселення, як і кожна сім'я, мали у справі виховання дитини певні традиції. Загальними рисами українських традицій було шанобливе ставлення до старших членів сім'ї, шанування їх військових та побутових подвигів, ретельне наслідування батьків у здоровому способі життя, тісний зв'язок дитини з природою тощо [2, 10]. Культ здорового способу життя, що в різні часи сповідувався в Україні, сприяв вихованню здорового покоління молоді. Найголовнішу роль у цьому відігравали віковічні традиції відповідальності батьків за виховання своїх дітей.

Слід зазначити, що фізичне виховання хлопців спрямовувалося насамперед на формування підростаючого покоління, здатного до продуктивної праці та захисту Вітчизни. Переважаючими методами, які використовувалися в процесі вдосконалення фізичних і психічних якостей юнаків, були змагальний та ігровий.

Фізичне виховання дівчаток, на відміну від фізичного виховання хлопців, мало іншу мету, зумовлену особливим становищем жінки в Україні як берегині роду, сім'ї [10]. Виховання дівчаток ґрунтувалося на використанні всього багатства національних ігор, забав, широкого кола гігієнічних засобів, які сприяли вдосконаленню пластичності і чіткості рухів, граціозності й інших подібних якостей, якими так вигідно відрізнялись українські дівчата та жінки.

Найважливішу роль у гармонійному розвитку дівчат відігравали хороводні ігри та забави – веснянки, гаївки, ягілки, або гагілки. Переважна більшість веснянок і гаївок – це драматизована рухлива гра, що відбувалася у формі діалогу (два хори). Пісня у весняних хороводах мала другорядне значення. Головне тут не пісня, а ритм і танці, що здатні підняти настрій, розбудити енергію і передати її навколишньому світові, щоб збудити природні сили до нового життя, дій, руху, піднесення. Важливо, що жоден з європейських народів, крім слов'ян, не засвоїв хороводів і не зберіг їх у своїй культурі. І ніхто зі слов'янських народів не розвинув хороводних забав та рухливих ігор так широко й різноманітно, як український народ [1; 3].

Веснянки і гаївки – це переважно забави дівчаток. Мало до участі в цих іграх допускаються хлопці. Як правило, вони тільки приглядаються до гри. Іноді поруч із дівочими гаївками чи веснянками хлопці заводять свої рухливі ігри: борюкаються, бігають наввипередки, стають один на одного тощо. С. Килимник [1] та В. Скуратівський [8] вважають, що початком весни слід вважати день від Євдокії (14 березня). Напередодні матері і бабусі випікали для дітлахів із тіста безліч різноманітних птахів. Таке обрядове печиво називалося “жайворонками” або “голубами”. Українці ним прикрашали двір і сад, а коли сонце обігрівало землю, юрбами виходили на вулиці села, несучи на долонях печиво. Дзвінки дитячі голоси дружно декламували:

*Пташок викликаю з теплого краю.
Летить, соловейки, на нашу землю.
Спішіть, ластівоньки, пасти корівки!*

Якщо хтось уперше побачив ластівку, то брав грудку землі і жбурляв їй услід, приказуючи: “На тобі, ластівочко, на гніздо, а людям – на добро!” [3, 287].

Подібну забавку дітей із “жайворонками” описав М. Маркевич [6], який зазначив, що в неї бавилися діти в день сорока мучеників (22 березня). У цей день пекли тістечка у вигляді сорока жайворонків і насаджували їх на довгі палиці. Діти бігали з ними, закликаючи весну. Потім з'їдали тістечка, а голови фігурок давали коровам [3].

Культові ігри цінні тим, що вони були невід'ємною частиною релігійних свят нашого народу. Наприклад, починаючи від Великодня, дівчата, а інколи й хлопці, грали у веснянки – хорові пісні з іграми й танцями, у яких органічно поєднувалися слово, рух і мелодія [10]. З часом обрядові дійства наших предків втратили своє ритуальне значення і від них лишилися тільки молодіжні забави.

Весняний цикл обрядових дійств починався з наближенням весни. У цей час виконувалися обряди, змістом яких було проганяти зиму і зустрічати весну, а з часом вони перетворилися у веселі народні ігри [9]. Правда, свято проводів зими – Масляна – в Україні не набуло значного поширення [9]. В Україні свято Масляної відоме під назвою “М'ясниці”, святкування якого триває цілий тиждень – від понеділка до суботи. О. В. Терещенко [10] описував, що в деяких місцевостях України вулицями

носили обрядове опудало зими, яке супроводжували піснями, а дітлахи кидали в нього сніжки. В інших місцевостях опудало – Масляну возили на санях, а потім урочисто топили його в річці. Але цей обряд із часом забувся, і свято проводів зими зводилося до проведення традиційних народних рухливих ігор із використанням елементів ковзання з льодових гірок та на льоду [10].

Висновки. Об'єктивна оцінка поведінки дитини під час гри важлива для виховання позитивних моральних і вольових якостей, тому потрібно чітко аргументувати своє ставлення до тих чи інших вчинків дітей, переконувати у правильності оцінки. Це запобігає негативним виявам у поведінці дітей, знижує надмірну емоційну збудженість, позбавляє бажання деяких з них грати нечесно.

Поширення народних ігор у практиці роботи дитячих садків може стати ланкою, що об'єднує родинне та суспільне виховання під пильною увагою педагогів дошкільних закладів.

Література

1. Воропай О. Звичаї нашого народу: Етнографічний нарис.– К.: Оберіг, 1993.– 590 с.
2. Ігри та пісні. Весняно-літня поезія трудового року / Упоряд., передм. і прим. О. І. Дея.– К.: Вид-во АН УРСР, 1963.– 671 с.
3. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Весняний цикл.– Вінніпег; Торонто, 1962.– Т. III.– 372 с.
4. Кузеля З. Дитина в звичаях і віруваннях українського народу // Матеріали до українсько-руської етнології.– Л., 1906.– Т. IX.– 144 с.
5. Лесгафт П. Ф. Руководство по физическому образованию детей школьного возраста: Собр. пед. соч.– М., 1953.– Т. I.– 442 с.
6. Обычаи, поверья, кухня и напитки малороссиян / Сост. М. А. Маркевич.– К.: Час, 1992.– 192 с.
7. Покровский Е. А. Детские игры, преимущественно русские.– 2-е изд., перераб. и доп.– М., 1895.– 368 с.
8. Соколова В. К. Весенне-летние календарные обряды русских, украинцев и белорусов.– М.: Наука, 1979.– 286 с.
9. Сявавко Е. І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку.– К.: Наук. думка, 1974.– 150 с.
10. Терещенко А. В. Быт русского народа.– СПб.: Тип. М-ва внутр. дел, 1848.– Ч. 4.– 337 с.

Анотації

У дослідженні визначено провідну роль українських народних рухливих ігор у системі фізичного виховання дітей дошкільного віку, розроблено класифікацію, науково обґрунтовано методику проведення та їх вплив на стан здоров'я, рухову підготовленість і фізичний розвиток дітей 5–6 років.

Ключові слова: рухливі ігри, дошкільники, фізичне виховання.

В исследовании обозначено главную роль украинских народных подвижных игр в системе физического воспитания детей дошкольного возраста, разработано классификацию, научно обосновано методику проведения и их влияние на состояние здоровья, подвижную подготовленность и физическое состояние детей 5–6 лет.

Ключевые слова: подвижные игры, дошкольники, физическое воспитание.

The presens scientific grounbing for the role of Ukrainian folk out-door games in the system of physical education of pre-school children aged 5–6. The classification of these games has been elaborated, peculiarities of the methods of conducting of such games have been determind and the influence of such games on the children's state of health and their physical development has been investigated.

Key words: mobile games, under-fives, physical education.